

## SUMMARY

**Brizhata I., Buivalo V.** The valeologisation of subject «biomechanics» for students of physical education institute.

*This article discusses the effectiveness of teaching in higher educational institutions. The improving of the future teachers training of Physical Education Institute of valeologisation subject «Biomechanics» at the organization of the educational process for promoting a healthy lifestyle is discussed. Also the author of the article addresses to the problem of the implementation in practice health preservation technologies for students of sports biomechanics specialties. The publication defines the essence of the concept of «valeologisation», which is interpreted as a set of educational activities aimed at preserving and improving the health of young people, «valeologisation subject «Biomechanics», which studies human movement during physical exercises. The main ways of ensuring valeologisation for students of so specialties as «Human Health», «Sport» and «Physical Education» are highlighted in the article. The application of different biomechanical technologies, acquaintance with the foundations of biochemical technic of motor actions and tactics of motor activity in the training of future teachers is motivated. Analysis, generalization and systematization of teaching methods and special literature on the development and implementation of biomechanical technologies in educational process indicates a growing interest and active scientists in this direction. Statement of the problem lies in the fact that mastering the essential knowledge and understanding of the integration of motor processes during their execution, a teacher at a higher quality level can solve the problems of the educational process. Despite the work of experts in the field of biomechanical educational technologies aimed at theoretical justification biomechanical efficiency of knowledge by teachers of physical culture in our time remains relatively unexplored issues in this area.*

**Key words:** biomechanics; valeologisation; educational process; healthy lifestyle; training; technology teaching.

УДК 81'25:159.923.3

**Я. В. Бялківська**

Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут»

## ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОГРАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ

*У статті висвітлюється проблема вдосконалення системи підготовки перекладацьких кадрів з урахуванням вимог до професійної компетентності фахівців даного профілю, які диктуються сучасним ринком праці. Розглядається перелік якостей і характеристик особистості перекладача, що визначаються як професійно значущі в актуальних наукових дослідженнях. Проводиться систематизація виокремлених для спеціальності «Переклад» особистісних властивостей, які поєднуються у психограмі в межах двох основних блоків: індивідуально-типологічні властивості особистості та особливості пізнавальних процесів. Визначаються роль і місце психограми в навчальному процесі, а також особливості та перспективи її використання в дидактичних цілях.*

**Ключові слова:** професійне навчання, професіоналізація, психограма спеціальності, професійно значущі якості особистості.

**Постановка проблеми.** Конкурентоздатність перекладачів на сучасному ринку праці обумовлюється передусім їх спроможністю у високому темпі виконувати великі обсяги роботи і, відповідно, стресостійкістю фахівців даного профілю в умовах цейтноту. У зв'язку зі зростанням конкуренції, через зміну умов та інструментів праці відбувається розширення змісту поняття «професійна компетентність перекладача» не тільки в площині знань, навичок і вмінь, які є необхідними для отримання відповідної кваліфікації, але й професійно значущих якостей, що забезпечують, окрім ефективного здійснення перекладацької діяльності, задоволеність професією, перешкоджають професійному виснаженню й значно зменшують рівень впливу стрес-чинників на особистість. Наявність зазначених якостей свідчить про успішне проходження першої і другої, а також початок третьої стадії професійного розвитку. В особистісному плані це відображається у сформованості професійних намірів, професійному самовизначенні та професійній спрямованості [4, 26]. Незважаючи на те, що третя стадія професійного розвитку виносить Т. В. Кудрявцевим [4] поза межі професійної освіти, реалії сучасності вимагають отримання початкового професійного досвіду ще під час її здобуття. Тому, описуючи підготовку майбутніх перекладачів у сучасних умовах, доцільно говорити про професійний старт ще в межах академічного навчання. Отже, використання психограми спеціальності в дидактичних цілях набуває особливої актуальності, оскільки воно дозволить комплексно і більш ефективно вирішити завдання, пов'язані з професіоналізацією та полегшенням професійної адаптації студентів ВНЗ.

**Аналіз актуальних досліджень.** У сучасній дидактиці перекладу психограма перекладача широко не використовується. Окремі професійно-необхідні якості згадуються в роботах У. Каутца [8], В. Н. Комісарова [3], Є. О. Клімова [2], Г. Е. Мірама [5] та деяких інших. У С. Є. Романової [6] психограма «Перекладач» не виділяється окремо, а презентується як складова професіограми спеціальності.

В основному, особистісна складова перекладацької компетентності розглядається лише побіжно як результат навчання, а у фокусі уваги дидактики перекладу, як і раніше, перебувають професійно значущі знання, навички й уміння. Не применшуючи ролі останніх вважаємо за потрібне зауважити, що нинішні темпи збільшення об'ємів інформації не дозволяють отримати всі необхідні знання або сформувані весь комплекс потрібних навичок під час здобуття вищої професійної освіти. Тим

фундаментом професійної особистості, що закладається у ВНЗ і чий розвиток полегшить майбутнім фахівцям подальше навчання «на виробництві», сприятиме професійному становленню та самоосвіті, є саме особистісні якості. Звідси постає питання необхідності створення розгорнутої психограми для спеціальності «Переклад» і вивчення можливостей реалізації її дидактичного потенціалу в системі підготовки перекладацьких кадрів.

**Метою статті** є визначення базових структурних елементів психограми перекладача на основі аналізу наукових робіт, у яких розглядаються професійно значущі якості й характеристики особистості, а також обґрунтування доцільності використання психограми спеціальності в навчальному процесі.

**Виклад основного матеріалу.** Розвиток професійно необхідних особистісних якостей під час навчання у ВНЗ може бути ефективними лише за умови системного підходу. Психограма спеціальності надає можливість виокремити, структурувати, а також при потребі ранжувати за пріоритетністю зазначені якості, що дозволяє не тільки отримати досить чіткий психологічний портрет професії, але й забезпечити логічність побудови і використання будь-якої методичної системи, покликаної на досягнення її основної мети: формування успішної професійної особистості.

Що стосується перекладу як діяльності, то аналіз наявних наукових досліджень з перекладознавства, методики навчання перекладу і психології професій дозволяє виокремити у психограмі перекладача два великі блоки: індивідуально-типологічні властивості особистості та особливості пізнавальних процесів. До першого блоку, спираючись на розуміння психічної організації особистості у психології [7], доцільно включити емоційно-вольові властивості, риси характеру, здібності та психофізіологічні властивості, а до особливостей пізнавальних процесів – сенсорні та інтелектуальні пізнавальні процеси.

Розглянемо перший блок психограми більш детально. Так, до **емоційно-вольових властивостей особистості перекладача** можна віднести наполегливість, витримку й терпіння, а також емоційну стабільність (стійкість), стриманість (витриманість), які згадуються в роботах У. Каутца [8, 23], Є. О. Клімова [2, 191–192], В. Н. Комісарова [3, 332] та Є. С. Романової [6, 260].

У свою чергу, **професійно необхідні риси характеру**, які виокремлюються названими вище вченими, можна розподілити за такими групами:

- 1) ставлення до інших людей;
- 2) ставлення до справи;
- 3) ставлення до себе;
- 4) ставлення до речей/власності.

Перша група включає ввічливість і вихованість, лояльність, адаптивність, комунікабельність. Друга група об'єднує ретельність (скрупульозність), систематичність у роботі, дисциплінованість, пунктуальність, добросовісність, відповідальність, надійність, ініціативність. Третя група представлена такими рисами характеру, як скромність, упевненість у собі й почуття власної гідності. Нарешті, до останньої групи можна віднести акуратність.

Спираючись на роботи У. Каутца, Є. О. Клімова, В. Н. Комісарова, Г. Е. Мірама та Є. С. Романової **професійні здібності** перекладача доречно визначити як сукупність комунікативних, вербальних, організаторських, мнемічних [6, 260]) і творчих [2, 191–192; 8, 23]) здібностей, а останній компонент блоку, **психофізіологічні властивості**, як поєднання психічної та фізичної витривалості [5, 69; 8, 23; 6, 260]), що проявляються в (розумовій) працездатності, яка в цьому зв'язку виокремлюється Є. О. Клімовим та В. Н. Комісаровим [2, 191–192; 3, 332].

Другий блок психограми «Перекладач» включає такі **сенсорні та інтелектуальні пізнавальні процеси**, як увага, мислення та пам'ять. Зрозуміло, що пізнавальні процеси перекладачів мають свої особливості, які забезпечують високу продуктивність праці. Перш за все, звернемося до характеристики уваги, властивості якої описуються У. Каутцом, Є. О. Клімовим, Г. Е. Мірамом, В. Н. Комісаровим. В основному, науковці наголошують на значущості високого рівня концентрації (зосередження) уваги (Є. О. Клімов [2, 191–192], Г. Е. Мірам [5, 69], У. Каутц [8, 23], В. Н. Комісаров [3, 332]), здатності до її розподілу поміж декількома об'єктами (Г. Е. Мірам [5, 69], Є. С. Романова [6, 260]), а також швидкості її переключення (В. Н. Комісаров [3, 332]).

Наступний компонент блоку – мислення – також широко висвітлюється в роботах зазначених науковців. Серед основних його властивостей можна назвати самостійність, яка притаманна творчому типу мислення і проявляється в інтелектуальній незалежності, в оригінальності й неординарності підходу до пізнання нового та невідомого [7, 145]. Інша ознака мислення – його гнучкість – у різних формулюваннях зустрічається в Г. Е. Мірама [5, 69], В. Н. Комісарова [3, 332], Є. С. Романової [6, 260]. У Г. Е. Мірама – це гнучкість розуму, у В. Н. Комісарова – гнучкість психічної

організації, а в Є. С. Романової – гнучкість мисленневих процесів. Окрім зазначених властивостей, велику роль для перекладача відіграє здатність до самокритики – *Selbstkritikfähigkeit* [8, 23], – яка пов’язана з критичністю мислення, і такі його характеристики, як швидкість, винахідливість та послідовність, що реалізується як «уміння контролювати хід і правильність своїх розумових дій» [2, 191–192].

Найважливішими для професіонального перекладача видами мислення є *творче* (Є. О. Клімов [2] та У. Каутц [8] виділяють креативність, що передбачає «здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення» [1, 260]), *інтуїтивне* (в У. Каутца [8, 23] знаходимо інтуїцію, що являє собою розумовий процес), а також *логічне* та *прогностичне* мислення [8].

Нарешті, пам’ять як інтелектуальний пізнавальний механізм також не залишається поза увагою науковців. Так, В. Н. Комісаров [3, 332] підкреслює важливість для перекладача продуктивності пам’яті, що реалізується в таких її властивостях, як великий об’єм, завадостійкість, швидкість і точність відтворення та тривалість зберігання.

Усі вищеназвані професійні якості перекладача, що утворюють психограму спеціальності, можна представити у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Психограма «Перекладач»

<i>Індивідуально-типологічні властивості особистості</i>	<i>Особливості пізнавальних процесів</i>
<b>Емоційно-вольові властивості</b>	<b>Сенсорні пізнавальні процеси</b>
<i>Вольові якості</i> - наполегливість - витримка - терпіння <i>Емоційні властивості</i> - емоційна стабільність (стійкість) - стриманість (витриманість)	<i>Увага</i> - концентрація (зосередження) - розподіл поміж декількома об’єктами - швидкість переключення
<b>Риси характеру</b>	<b>Інтелектуальні пізнавальні процеси</b>
<i>Ставлення до інших людей</i> - ввічливість - вихованість - лояльність - адаптивність - комунікабельність <i>Ставлення до справи</i> - ретельність (скрупульозність)	<i>Мислення</i> <u>Основні властивості</u> - самостійність - гнучкість - критичність - швидкість - винахідливість - послідовність

<ul style="list-style-type: none"> <li>- систематичність у роботі</li> <li>- дисциплінованість</li> <li>- пунктуальність</li> <li>- добросовісність</li> <li>- відповідальність</li> <li>- надійність</li> <li>- ініціативність</li> </ul> <p><i>Ставлення до себе</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- скромність</li> <li>- впевненість у собі</li> <li>- почуття власної гідності</li> </ul> <p><i>Ставлення до речей/власності</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- акуратність</li> </ul>	<p><u>Основні види</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- творче</li> <li>- інтуїтивне</li> <li>- логічне</li> <li>- прогностичне</li> </ul> <p><i>Пам'ять</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- великий об'єм</li> <li>- завадостійкість</li> <li>- швидкість відтворення</li> <li>- точність відтворення</li> <li>- тривалість зберігання</li> </ul>
<b>Здібності</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>- комунікативні</li> <li>- вербальні</li> <li>- організаторські</li> <li>- мнемічні</li> <li>- творчі (креативність)</li> </ul>	
<b>Психофізіологічні властивості</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>- (розумова) працездатність</li> <li>- психічна та фізична витривалість</li> </ul>	

Завдяки своїй структурі розгорнута психограма спеціальності може слугувати матрицею для написання навчальних програм, створення відповідних систем вправ і завдань або розробки новітніх чи обрання найбільш ефективних серед існуючих методик навчання з метою формування професійної особистості перекладача. Використання психограми при доборі навчальних матеріалів апіорі висуває нові вимоги до їх якості й робить їх більш різноплановими, автоматично ускладнюючи при цьому зміст і структуру дидактичних цілей, оскільки у фокусі уваги тепер перебуває не тільки формування професійно значущих навичок і умінь, але й розвиток особистісних якостей, що під час навчання допомагають оволодіти професією, а в подальшому досягти в ній майстерності. Внаслідок цього підготовка перекладачів не лише стає більш ґрунтовною, а й розширюється спектр прикладних задач професіоналізації особистості у ВНЗ.

Охарактеризуємо особливості організації навчального процесу, в якому серед інших дидактичних інструментів використовується психограма спеціальності. Важливо підкреслити, що вправи і завдання, за допомогою яких відбуватиметься розвиток професійно значущих якостей, повинні бути

різнорівневими і використовуватися на різних етапах навчання з урахуванням обумовленої віковими особливостями динаміки розвитку для кожної якості, що реалізується через підвищення, стабілізацію та зниження функціонального рівня в межах сенситивного періоду. У процесі використання різних методик можливе варіювання форм організації навчальної діяльності. Проте цілком очевидно, що навчальний матеріал залишатиметься при цьому незмінним, програмним, відповідним до загальногалузевих та освітніх стандартів, так само, як і визначені зазначеними стандартами обсяг знань та рівень володіння професійними навичками й уміннями. Звідси слідує, що зазначені вправи і завдання будуть реалізовувати одночасно декілька навчальних цілей.

Однією з основних проблем, пов'язаних із застосуванням таких вправ і завдань на практиці буде встановлення оптимального поєднання тих особистісних якостей, на розвиток яких вони спрямовані, матеріалу навчання і професійних знань, умінь та навичок. Наприклад, розвиток критичності та послідовності мислення паралельно з опануванням навчальним матеріалом та оволодінням перекладацькими навичками й уміннями є доцільним, а тренування фізичної і психічної витривалості поряд з вивченням нового матеріалу, принаймні на початку навчання, є недоречним, а в деяких випадках і шкідливим. Це пояснюється тим, що інтенсифікація розумової активності, яке супроводжує оволодіння новими знаннями, в поєднанні зі значними за обсягом завданнями, направленими на формування фізичної і психічної стійкості, а відтак ускладненими наявністю стресових чинників, таких, як жорсткі строки виконання, більш суворі критерії оцінювання, наявність штрафних балів, може призвести до розумового перенапруження й нервового виснаження. Тобто, замість очікуваного можна отримати абсолютно протилежний результат. Викладене свідчить про те, що хоча розгорнута психограма спеціальності й надає значні можливості для підвищення якості навчання, її дидактичний потенціал повною мірою можна реалізувати лише за умови ретельного планування навчального процесу.

Порушуючи питання про дидактичні засади використання психограми спеціальності під час підготовки перекладачів, не можна залишити поза увагою складність оцінювання вправ і завдань, спрямованих на розвиток професійно значущих якостей і побудованих на основі психограми. Ми схильні вважати, що доречним є створення шкал оцінювання окремо для знань, навичок та вмінь і окремо для особистісних якостей, адже їх поєднання призведе до суттєвого ускладнення процедури

виставлення оцінок. Ми переконані, що починаючи використовувати такі вправи і завдання, варто обмежитися інформуванням студентів у межах зворотного зв'язку від викладача про рівень розвитку їх професійно значущих якостей. Основною метою такого інформування є привертання уваги майбутніх перекладачів до цієї складової їх професійної компетентності. Стимулювати підтримання інтересу до особистісного розвитку повинно орієнтування студентів на те, що на ринку праці роботодавцями оцінюються не лише знання, але й особистісні якості, які досить часто відіграють вирішальну роль для працевлаштування та успіху в подальшій кар'єрі. Проте у міру того, як відбувається адаптація студентів до оцінювання всіх компонентів їх професійної компетентності, можна враховувати ступінь розвитку професійно необхідних індивідуально-типологічних властивостей особистості та пізнавальних процесів при виставленні загальної оцінки, за умови, що студенти розуміють, як саме і за якими критеріями їх оцінюють.

Не претендуючи на заміну традиційних об'єктів оцінки, ми пропонуємо використовувати оцінювання особистісних якостей як додатковий важіль мотивації до навчання і професійного розвитку. Усвідомлення студентом себе як професійної особистості, суб'єкта професіоналізації, дозволить йому повною мірою відчувати відповідальність за процес навчання, а тому сприятиме кращому використанню можливостей до професіонального зростання, а якщо виникне необхідність перепрофілювання, дозволить зробити більш раціональний і поінформований вибір, наприклад, на користь тієї спеціальності, яка потребує дещо відмінної від профільної бази знань, однак в основному спирається на той самий комплекс особистісних якостей. Звідси випливає, що використання психограми в навчальному процесі істотно підвищить якість підготовки майбутніх перекладачів, а відтак і їх конкурентоздатність та професійну мобільність на ринку праці завдяки їх більш активній позиції у здобутті професійної кваліфікації.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок, що використання розгорнутої психограми спеціальності в методичних цілях є досить перспективним з точки зору вдосконалення системи навчання майбутніх перекладачів. Незважаючи на певні складнощі, пов'язані з організацією навчального процесу, є суттєві переваги залучення психограми до інструментарію сучасної дидактики перекладу. Однією з таких переваг є можливість оптимізувати навчання відповідно до індивідуальних потреб студентів. Інша – полягає в тому, що

врахування особистісної складової фахової компетентності перекладача дозволяє виокремити ті її елементи, які недостатньо ефективно функціонують у професійній діяльності й організувати навчальний процес таким чином, щоб ліквідувати виявлені недоліки.

До перспектив подальших наукових розвідок у цьому напрямку можна віднести створення різнорівневих вправ і завдань на основі психограми «Перекладач», визначення їх місця в системі підготовки перекладацьких кадрів, розробку дескрипторів для рівнів розвитку професійно значущих якостей, а також методики і критеріїв їх оцінювання з урахуванням вікової динаміки пізнавальних функцій та індивідуально-типологічних властивостей особистості.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Душков Б. А. Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности : Словарь / Борис Душков, Анатолий Королев, Борис Смирнов. – М. : Академический Проект: Фонд «Мир», 2005. – 848 с.
2. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Климов. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учебное пособие / Вилен Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
4. Кудрявцев Т. В. Психолого-педагогические проблемы высшей школы / Т. В. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 20–30.
5. Мирам Г. Е. Курс синхронного перевода (англо-русская языковая пара) / Геннадий Мирам, Светлана Иванова, Петр Амплеев. – К. : Ника-Центр, 2007. – 344 с.
6. Романова Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Елена Романова. – СПб. : Питер, 2003. – 464 с.
7. Сорокун П. А. Основы психологии / П. Сорокун. – Псков : ПГПУ, 2005. – 312 с.
8. Kautz U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / Ulrich Kautz. – München : Iudicium, 2002. – 643 S.

### РЕЗЮМЕ

**Бялковская Я. В.** Теоретико-методические основы использования психограммы специальности в обучении переводу.

*В статье освещается проблема усовершенствования системы подготовки переводческих кадров с учетом требований к профессиональной компетентности специалистов данного профиля, диктуемых современным рынком труда. Рассматривается перечень качеств и характеристик личности переводчика, которые определяются как профессионально значимые в актуальных научных исследованиях. Проводится систематизация выделенных для специальности «Перевод» личностных свойств, объединенных в психограмме в рамках двух основных блоков: индивидуально-типологические свойства личности и особенности познавательных процессов. Определяются роль и место психограммы в учебном процессе, а также особенности и перспективы ее использования в дидактических целях.*

**Ключевые слова:** профессиональное обучение, профессионализация, психограмма специальности, профессионально значимые качества личности.

## SUMMARY

**Byalkivska Y.** Theoretical and methodological foundations of using speciality psychogram in teaching translation.

*The article outlines the problem of improving the system of education of translators, taking into consideration professional competence requirements in the field dictated by the modern labour market. Competitiveness of translation specialists is nowadays determined by their ability to meet the time constraints of the job and by resilience to stress arising out of perpetual pressure of deadlines. Changes in the workplace have brought forth a broader interpretation of the notion «professional competence of the translator», extending the term to include, apart from the traditionally accepted knowledge and skills, which are required to receive a graduate qualification, those professionally relevant personal qualities which enable translators to find satisfaction in their profession, prevent professional burn-out and significantly reduce the impact of perceived work stress.*

*Nonetheless until present personality constituent of translator's competence has attracted relatively little attention on the part of methodologists and translation experts as it has been mentioned only as byproduct of studying and teaching. However current information growth rate deprives future specialists of the opportunity to acquire all the needed knowledge, habits and skills in the course of professional studies. Therefore, it is vitally important to create a speciality psychogram and incorporate it into the curriculum as the aforementioned personal qualities are able to serve as an effective springboard for self-education and further professional development in the workplace.*

*Professors and teachers, on the other hand, become better equipped for systematic and consistent training of future translators. Methodological value of the psychogram lies in the following. First of all, it can help bring to students' attention all their personal qualities which function insufficiently, and explain the scope of their influence on the formation of the other professional competence constituents, especially as it is the case with sensory and intellectual cognition processes. Thus, undergraduate translators become better aware of the ways they can influence their own professional growth. Secondly, speciality psychogram can serve as the basis for creating a system of exercises and tasks to develop, alongside professionally significant skills and habits, those individual-typological personal qualities and cognition processes which are necessary for successful performance in the translation field. Consequently, new teaching materials become more complex and diverse in order to satisfy all didactic purposes which, in their turn, also become more extensive. Finally, speciality psychogram can help individualize or adapt teaching to the needs of particular students or groups of students while staying within the framework of standards and requirements to the professional knowledge, skills and habits of the graduate translators which are put forward by the Ministry of Education and the labour market.*

**Key words:** professional studies, professionalisation, speciality psychogram, professionally significant personality traits.